

ГАЙДАРЖИ М.М. Алое, гастерія, гавортія: інтродукція, біологія, екологія: Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2003. – 174 с.

У сучасній біологічній науці велике значення набувають дослідження рослин на рівні високих таксономічних одиниць: порядок, родина. Це дає змогу розкрити закономірності їхньої еволюції, філогенії, морфології тощо. Вивчення та порівняння морфобіологічних особливостей таксонів різного рангу необхідне також для відбору перспективних видів для декоративного квітникарства. Іншою актуальною проблемою сучасної ботанічної науки є збереження біологічного різноманіття рослинного світу в цілому, що пов'язано з посиленням антропогенного впливу на природу планети. Колекції рослин, зібрані у ботанічних садах, дають можливість не тільки зберегти певні генотипи, види, роди, родини, а й значно ширше, ніж у природі, провести біологічні дослідження груп рослин, відпрацювати агротехніку вирощування, розмноження тощо.

Монографія, підготовлена М.М. Гайдаржи, присвячена сукулентним рослинам родини Асфodelові (*Asphodelaceae* Juss.). Ця родина включає понад 500 видів, які належать до 8 родів. Найбільшими серед них є роди *Aloe* L., *Gasteria* Duv. і *Haworthia* Duv. Представники цих родів є відомими лікарськими і декоративними рослинами. Це ендеміки Південної, Південно-Східної Африки і Мадагаскару, включені до "Угоди про охорону видів флори та фауни", деякі з них занесені до "Списку рослин Південної Африки, які перебувають під загрозою" і мають статус "зникаючих".

Робота виконана на базі колекції сукулентних рослин Ботанічного саду ім. акад. О.В. Фоміна Київського національного університету імені Тараса Шевченка, яка нараховує понад 2500 видів та внутрішньови-

дових таксонів, серед них Асфodelові представлені понад 180 таксонами. Більшість рослин цієї родини досягли флоральної стадії. У монографії висвітлено питання морфології та онтогенезу рослин родів Алое, Гастерія і Гавортія, зокрема їхні форми росту, особливості будови суцвіть та квіток, морфологія насіння; проростання насіння, його життєздатність; особливості вегетативного та насінневого розмноження представників цих родів. Вперше автором досліджено зміну форм росту у процесі онтогенезу окремих видів з родів Алое, Гастерія і Гавортія і зроблено спробу порівняти їхні характеристики у межах роду. Як показали дослідження, зміна форм росту співвідноситься зі зміною структури суцвіть та збільшенням спеціалізації квіток. У книзі описані гібриди і сорти місцевої репродукції, подано морфологічні характеристики понад 100 видів трьох родів з колекції Ботанічного саду.

У монографії наведено великий список літератури, який включає 360 джерел. Процитовано майже всю літературу з цих питань, яка була видана у колишньому СРСР: статті, дисертації, брошури. Опрацьовано сучасні монографічні праці, присвячені родам Алое, Гастерія і Гавортія, зарубіжних авторів. Назви рослин автор подає за старою номенклатурою (за Г. Якобсоном, 1970), проте при характеристиці рослин наводяться всі сучасні назви рослин за різними авторами.

Книга проілюстрована 56 рисунками, виконаними автором, – графіками, гістограмами, картами, схематичними зображеннями форм росту, насіння тощо. Це допомагає краще сприймати викладений матеріал.

Однак монографія не позбавлена деяких недоліків. Так, у першому розділі при

характеристиці сукулентних рослин не висвітлено питання збереження біорізноманіття цих рослин у світі в цілому. Наприкінці розділу оприлюднені тільки дані, які стосуються охорони рослин родини Асфоделові. Розділ 12, в якому подано морфологічні характеристики рослин родів Алое, Гастерія і Гавортія з колекції Ботанічного саду, потребує ілюстративного матеріалу. Рисунки, представлені в монографії, різні за розмірами і не завжди співвідносяться між собою. Так, на рис. 37 і 39 зображені арилуси насіння рослин родів Алое і Гавортія. Згідно з рисунками розміри насіння останнього дорівнюють розміру насіння Алое, хоча з тексту ми дізнаємося, що їхні розміри у кілька разів менші за розміри насіння

Алое. Такого типу непорозуміння трапляються кілька разів (рис. 54 і 55; рис. 33 і 34; рис. 8 і 9).

Проте, незважаючи на недоліки, монографія М.М. Гайдаржи є корисною і пізнавальною для інтродукторів, викладачів і студентів біологічних спеціальностей, аматорів. Це одна з перших вітчизняних праць, яка охоплює велике коло питань онтогенезу рослин родів Алое, Гастерія і Гавортія. Вона містить велику кількість наукових даних і має пізнавальну цінність.

Т.М. ЧЕРЕВЧЕНКО,
член-кореспондент
НАН України,

Н.О. ДЕНИСЬЄВСЬКА,
кандидат біологічних наук